

Samarbejdsmulighederne mellem Socialdemokratiet og SF

En vurdering

Det partipolitiske samarbejdsmonster i Danmark har i store dele af dette århundrede været karakteriseret af mere eller mindre faste og konsistente blokdannelser. Med det i alle henseende bemærkelsesværdig valg i 1973 blev blokdannelserne opløst, og dansk politik gled ind i en periode af ustabilitet og uforsigelighed og uden faste samarbejdsrelationer partierne imellem. Med dannelsen af firkløverregeringen i 1982, denne regerings sejr ved valget i 1984 og Det radikale Venstres vedvarende støtte til de væsentligste dele af regeringens økonomiske politik, er der ved at blive skabt et bloklignende samarbejdsmonster i folketetinget. Ved folketingsvalget den 8.9.1987 blev vælgerne præsenteret for et rimeligt klart valg mellem to muligheder: Firkløverregeringens forsættelse med radikal støtte eller S - SF.

Valgresultatet gav ingen af disse muligheder flertal. Folketingets sammensætning er nu den samme, som den der var fra 1981 til 1984, og som resulterede i den socialdemokratiske regerings tilbagetræden i 1982 og i firkløverregeringens valgudskrivelse i januar 1984. Et snarligt valg er derfor sandsynligt. På den baggrund er det relevant at se nærmere på hvilke muligheder, der er for et S-SF samarbejde:

Vil der blive tale om et regeringssamarbejde, et mere eller mindre formaliseret samarbejde uden fællesregering, en »fra sag til sag« ordning eller måske noget helt fjerde?

Formålet med denne artikel er at pege på nogle udvalgte forhold af historisk, strukturel, og organisatorisk karakter, som uafhængig af den helt aktuelle politiske situation ved næste valgs udskrivelse må indgå i en vurdering af, af disse muligheder.

En vurdering af de politiske spørgsmål, hvorom der i øjeblikket er enighed og uenighed mellem de to partier, vil med andre ord ikke blive foretaget. Blot skal det slås fast, at begge partier har udtalt sig positivt om et samarbejde under en eller anden form, - SF kraftigere end Socialdemokratiet. Begge partier har opstillet deres betingelser, hvoraf nogle må ses som taktiske manøvrer. Det nye er imidlertid, at ingen af partierne forlods - blot og bart - har afvist et regeringssamarbejde, endsi-ge en anden form for samarbejde.

Historie

Kun to forhold af betydning for vurderingen af samarbejdsmulighederne skal omtales her. Under åbningsdebatten i folketetinget efter valget i 1960, hvor SF blev repræsenteret for første gang, udtalte den socialdemokratiske ordfører Per Hækkerup: »Vor stilling til det ærede medlem hr. Aksel Larsens parti er klar... Vi har

den opfattelse, at det ærede medlem og hans parti er interesseret i fortsat splittelse af dansk arbejderbevægelse og i størst mulig uro på arbejdsmarkedet.»¹⁾

Det ligger meget dybt i den socialdemokratiske tradition, at der kun er og bør være et parti, der varetager lønarbejdernes interesser. Alle andre partier er udtryk for splittelse og dermed svækkelse af arbejderbevægelsen. Derfor bør de bekæmpes. Synet på SF var - og er stadig - i dele af Socialdemokratiet derfor grundlæggende negativt.

Under den samme debat udtalte Aksel Larsen fra SF: »...der findes folk i socialdemokratiets ledelse... som er forbitrede modstandere af socialistisk folkeparti, men det betyder ikke, at socialistisk folkeparti er en forbitret modstander af det danske socialdemokrati. Vi ønsker tværtimod at hjælpe det danske socialdemokrati af al vor magt til at virkeliggøre sit socialistiske program.«²⁾

Hvor langt SF skulle gå i denne bestræbelse har siden været til heftig debat i partiet, men forhåndsindstillingen har aldrig været den, at Socialdemokratiet helst skulle elimineres. Skabelsen af et »arbejderflertal« sammen med Socialdemokratiet har altid været et erklæret mål for SF. Disse grundholdninger i de to partier betyder, at de nærmer sig et samarbejde med forskellige motiver.

Det andet historiske forhold, der skal fremdrages, er, at de to gange Socialdemokratiet og SF har kunnet mønstre et flertal i folketinget, har det ført til partisplittelser. I 1967 blev SF sprængt og VS dannet. I 1973 forlod Erhardt Jacobsen Socialdemokratiet og dannede CD. Altså brud på SF's venstrefløj og Socialdemokratiets højrefløj, hvilket klart viser de to partiers vanskeligheder, når der skal samarbejdes. Endvidere blev det socialistiske flertal begge gange afløst af en klar bor-

gerlig majoritet og borgerlige regeringer. Erfaringerne med de tidligere S-SF flertal er således meget dårlige, og det huskes i partiorganisationerne.

Stemmemaximering

Et politisk parti er i et parlamentarisk demokrati, som det danske, en organisation der er dannet med henblik på at få valgt repræsentanter til den lovgivende forsamling for derigennem at få indflydelse på - eventuelt helt selv at kunne bestemme - fordelingen af værdier med gyldighed for hele samfundet. Det følger af denne definition, at et primært mål for partiet må være at maximere dets andel af de afgivne stemmer ved valgene. Dermed øges mulighederne for at præge beslutningerne i parlamentet og eventuelt også opnå del i regeringsmagten, og den kontrol over administrationen af lovene dette giver.

Stemmer er imidlertid nok en nødvendighed, men ikke en tilstrækkelig betingelse for at øve indflydelse på de beslutninger, der træffes i folketinget. Et andet vigtigt forhold er partiets parlamentariske placering. Det nytter ikke meget at have en stor stemmeandel, hvis flertalsdannelserne i parlamentet konsekvent glider udenom partiet, uden hensyntagen til den politik det står for. Omvendt illustrerer Det radikale Venstres historie, at selv et meget beskedent antal stemmer kan omsættes til en betydelig indflydelse, netop på grund af partiets betydning for flertalsdannelsen.

Der er med andre ord mindst to forhold, et partis beslutningstagere må medtage i deres kalkuler over handlingsalternativer: stemmemaximering og den parlamentariske placering.

Den danske vælgerbefolkning har udvist en relativ høj grad af stabilitet, når

stemmerne fordeles på en simpel venstre - højre dimension:

Stemmer ved folketingsvalgene siden 1945.
Procent vandret.

	Borger- lige	Venstre- fløj	Heraf:		
			S	SF	Øvrige
1945	54,7	54,3	32,8	—	12,5
1947	53,2	46,4	40,0	—	6,6
1950	55,8	44,2	39,6	—	4,6
1953	54,4	45,6	41,3	—	4,3
1957	57,5	42,5	39,4	—	3,1
1960	50,7	49,2	42,1	6,1	1,0
1964	50,8	49,2	41,9	5,8	1,5
1966	50,0	49,9	38,2	10,9	0,8
1968	56,7	43,3	34,2	6,1	3,0
1971	50,6	49,4	37,3	9,1	3,0
1973	63,3	38,8	25,7	6,0	7,1
1975	58,8	41,2	30,0	4,9	6,3
1977	52,7	47,4	37,1	3,9	6,4
1979	49,8	50,1	38,3	5,9	5,9
1981	51,7	48,2	32,9	11,3	4,0
1984	53,4	46,6	31,6	11,5	3,5
1987	51,5	48,5	29,3	14,6	4,6

Disse netttotal viser, at det er begrænset, hvor mange stemmer der flyttes fra den ene fløj til den anden. De viser endvidere, at balancen mellem de to fløje oftest er meget fin, således at selv mindre forskydninger på et par procent kan få store parlamentariske konsekvenser. Endelig viser tallene også, at ved de valg, hvor SF har haft en markant fremgang, er Socialdemokratiet gået tilbage (1966, 1981 og 1987) og omvendt (1975 og 1977). Kun ved to valg er der sket en fremgang for begge partier, nemlig i 1971 og 1979. Resultaterne af de tre sidste valg peger endvidere på, at der er sket en mere permanent indsnævring af den størrelsesmæssige afstand mellem de to partier.

Bag nettotallene skjuler der sig imidlertid meget omfattende vælgervandringer mellem partierne. Et gennemgående resultat af de mange vælgerundersøgelser, der er foretaget siden begyndelsen af

1970'erne³⁾, viser, at det er ideologisk beslægtede partier (nabopartier), der har den største indbyrdes stemmeudveksling. Derfor er Socialdemokratiet og SF ud fra denne betragtning mere at regne som konkurrenter end som samarbejdspartnere, idet de appellerer til dele af de samme vælgergrupper. Heri ligger forklaringen på, at fremgang for den ene fører til tilbagegang for den anden, ligesom det socialdemokratiske krav om, at partiet skulle have fremgang ved valget i 1987 for overhovedet at ville indlede et regeringssamarbejde med SF, skal forklares ud fra dette forhold.

Vælgerundersøgelsen i forbindelse med valget i 1984 viser imidlertid også, at Socialdemokratiets og SF's grundlag for en vurdering af det ønskelige i at indlede et samarbejde adskiller sig fra hinanden. Ovenstående tabel viser, at begge partier både modtog og afgav stemmer fra andre partier (faktisk var det kun Fremskridtspartiet, der afgav uden at modtage). Det fremgår af tabellen, at SF i 1984 modtog mere fra VS end det afleverede. Til gengæld afleverede SF næsten dobbelt så meget til SD (9%), som det modtog (5%), ligesom SF i det hele afleverede 19% til højre mod kun (5%) til venstre. At SF alligevel formåede at gå en anelse frem, skyldtes dets store andel af førstegangsvælgere og en pæn andel af sofavælgere. For partistrategerne i SF må retningen herefter være klar: nogen nævneværdig stemmekonkurrence fra DKP og VS er ikke at forvente, hvorimod der ligger en pæn gevinst at hente til højre for SF. Ud fra denne betragtning må et samarbejde med Socialdemokratiet være tillokkende.

For Socialdemokratiet er billedet praktisk taget det samme: partiet tabte dobbelt så meget til højresiden som til venstresiden. For Socialdemokratiet må retningen selvfølgelig være lige så klar, hvis partiet

Vælgervandringer 1981 - 1984. Procent vandret.

Parti 1981	Parti 1984										Antal (= 100%)
	VS	SF	S	R	Krf	CD	V	K	Frp	Rfb	
VS	78	10	6					3			48
SF	5	77	9	2			2	4		2	181
S		5	83	4		1	1	5			525
R		2	10	64	2	2	6	14			81
Krf			3		91		3	3			38
CD		1	5	4	6	63	6	14		1	80
V			1		1	2	86	10			192
K				2		2	2	92		1	243
Frp			2	1		3	8	21	62		61
Skiftete i alt											
Parti 1984	6	16	13	12	4	7	11	29		1	288
Parti 1981	3	13	32	10	1	10	9	7	12	1	288
Førstegangsvælgere.	6	22	22	3		6	11	19	6	3	36
Tidl. sofavælgere....	2	12	39		4	6	6	27		4	49

Kilde: Torben Worre: Folketingsvaltet 1984. En forskningsrapport. Københavns Universitet, Institut for Samtidshistorie. Side 9. Stencilat.

skal have fat i de vælgere, der forlod det til fordel for et borgerligt parti: et samarbejde mod højre. Set alene udfra stemmemaximeringssynspunktet er der derfor ikke meget, der taler for, at Socialdemokratiet skulle være interesseret i et samarbejde med SF. Snarere tværtimod. Socialdemokratiets situation er endvidere ikke så enkel som SF's i den henseende synes at være, fordi Socialdemokratiet til venstre for sig har et voksende SF, der trods alt har gjort et mærkbært indhug i forhenværende såvel som potentielle socialdemokratiske vælgere. Dette sætter grænser for, hvor langt mod højre Socialdemokratiet kan bevæge sig.

Parlamentarisk placering

Koalitionsteoretikere er stort set enige om, at mere permanente samarbejdsrelationer og flertalsdannelser kun opstår mellem nabopartier. Anvender vi den traditionelle placering af partierne på den relative venstre - højreskalaen forholder det sig sådan, at SF og Socialdemokratiets

udgangspositioner er afgørende forskellige. SF kan kun få del i magten gennem et samarbejde mod højre, hvilket jo falder i tråd med, at det også var her, der kunne hentes nogle stemmegevinster. Følgelig er det i SF's klare interesse at binde Socialdemokratiet så tæt som muligt til en politik, der anses for acceptabel af SF gennem forhåndsaftaler før et valg. Derved indskrænkes Socialdemokratiets manøvre-muligheder og SF's indflydelse øges.

Anderledes forholder det sig for Socialdemokratiet. Det har en valgmulighed, idet partiet kan vælge at samarbejde enten til højre eller til venstre. - måske oven i købet både- og. Følgelig er det i Socialdemokratiets lige så klare interesse ikke på forhånd at binde sig til én af mulighederne.

Det må også spille en rolle for de socialdemokratiske overvejelser, at den parlamentariske erfaring siden 1973 har vist, at den fløj i folketinget, der kan opnå midterpartiernes støtte, har regeringsmagten. Vurderingen må være, at det vil være uhensigtsmæssigt og for kortsigtet allere-

de før et valg at indlede forhandlinger om grundlaget for et S-SF samarbejde, al den stund Socialdemokratiet jo kunne få brug for midterpartierne, når valget var afholdt. Deres imødekommenhed vil imidlertid ikke være stor, hvis Socialdemokratiet forlods har bundet sig til SF. Det radikale Venstres klare markering af at dansk politik skal udformes uafhængig af yderfløjene viser dette.

Der er altså nogle strukturelle forhold - vælgeradfærden og den parlamentariske placering - der skiller Socialdemokratiet og SF, forhold som ikke er af ny dato og som også vil være virksomme i den kommende tid.

Begge partier var før folketingsvalget i 1987 stærkt optaget af deres indbyrdes styrkeforhold. Begge inddrog det i deres vilkår for at ville indgå et regeringssamarbejde. Socialdemokratiet havde gjort det til en betingelse, at partiet gik styrket ud af valget. SF havde klart erklæret, at det politiske grundlag for en S-SF regering, såvel som den konkrete fordeling af ministerposter klart måtte afspejle de to partiers relative størrelse. De tider var og er - ifølge SF - forbi, hvor den kvantitative forskel mellem de to partier er således, at det kan berettiggeliggøre Socialdemokratiet til at gøre krav på broderparten af indflydelsen, hvilket for et regeringsvant parti som Socialdemokratiet i sig selv kan være problemskabende.

Det parlamentariske placeringsaspekt blev også inddraget. SF havde presset på for at få indledt forhandlinger med Socialdemokratiet om de vigtigste hovedlinier i det politiske grundlag for en eventuel fællesregering. Begrundelse var, at det ville være hensigtsmæssigt, at vælgerne før valget vidste, hvad der ville være en sådan regerings politik. At SF hermed ville binde Socialdemokratiet til et samarbejde med venstresiden, er åbentlyst.

Præcis derfor afviste Socialdemokratiet at føre sådanne forhandlinger. Valgresultatet skulle foreligge først. Partiet ønskede at bevare den manøvre-frihed, de havde, til i givet fald at kunne forhandle til begge sider. Noget dets placering giver det mulighed for, i modsætning til SF.

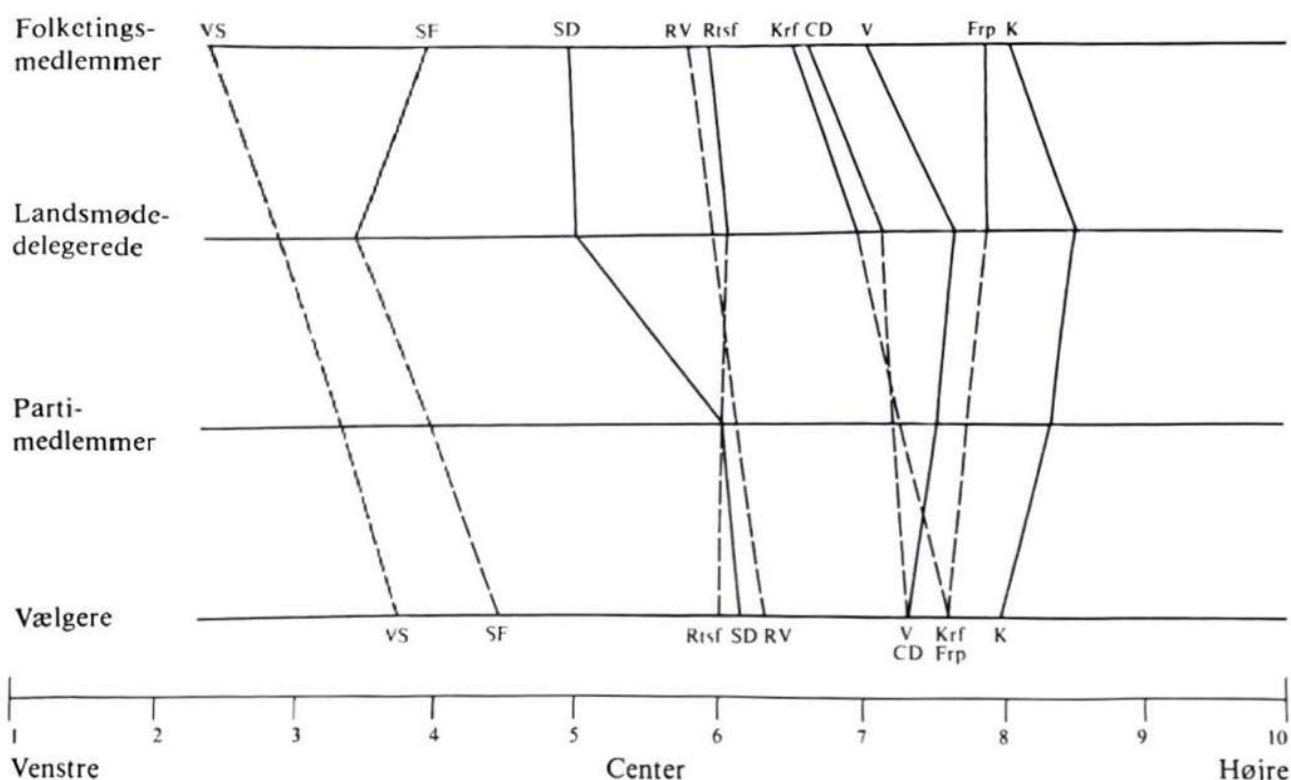
Organisation

Det forhold, der skal behandles, er de mulige følger en daglig kompromispolitik - som jo er en koalitionsregerings vilkår - vil have på *stabiliteten* i en S-SF regering, hvis et fremtidigt samarbejde måtte udmønte sig i en sådan. Centralt ved en vurdering heraf vil bl.a. være den interne beslutningsprocedure denne regering vil vælge at anvende. Valg af procedure vil være afhængig af de to partiers egne regler og vedtægter for, hvordan partiet selv træffer beslutninger. I den sammenhæng er det især SF's interne beslutningsstruktur, der påkalder sig opmærksomhed.

Det er her vigtigt at erindre om, at det vi normalt opfatter som et parti, i realiteten består af to: 1. folketingspartiet, d.v.s. den til enhver tid valgte folketingsgruppe og 2. vælgerpartier, d.v.s. partiets medlemsorganisation med lokalforeninger, landsmøde, hovedbestyrelse, forretningsudvalg m.v. Hvorledes forholdet mellem disse to »partier« er reguleret med hensyn til kompetence, rangfølge, politisk indflydelse osv. er forskellig fra parti til parti.⁴⁾

SF har fra partiets grundlæggelse lagt meget vægt på at udvikle et aktivt medlemsdemokrati, hvilket må ses som en reaktion mod det meget centralistiske beslutningshierarki, der herskede i DKP, hvorfra SF'erne i 1958 jo brød ud. Det har resulteret i, at SF har udarbejdet vedtægter, hvoraf det fremgår, at det er medlemmerne af partiet, der via den på lands-

Vælgere, partimedlemmers, landsmødedelegeredes og folketingsmedlemmers selvplacering på venstre - højreskala.

Kilde: Erik Damgaard og Ole P. Kristensen: »Party Government under Pressure«. I: Dag Anckar et al. (eds.): »Partier, ideologier, vælgere«. Meddelande från stiftelsen för Åbo Akademi. Forskningsinstitut nr. 77. Åbo 1982, side 44.

mødet valgte hovedbestyrelsen, der har det afgørende ord: »Samarbejde med andre partier, der hviler på skriftlig eller anden udtrykkelig aftale og ikke blot omhandler en enkelt sag, skal forlægges hovedbestyrelsen, inden aftale bekræftes, og kan kun bindende indgås, hvis en afstemning i hovedbestyrelsen giver flertal herfor.«⁵⁾

Det fremgår af citatet, at det er hovedbestyrelsen, (vælgerpartiet), der skal godkende alle politiske aftaler af mere vidtrækkende betydning, som folketingsgruppen (folketingspartiet) - indgår med andre partier. En sådan procedure er imidlertid lettere at overholde i opposition end i regering. Den er nemmere at efterleve, når det er programatiske udtalelser og principielle holdninger, der skal fastlægges, end når det er de daglige kompromisser, der nødvendigvis indgår i et regeringssam-

arbejde, og som ofte er fremtvunget af pludseligt opståede eller uforudsigelige problemer.

I sådanne situationer og i et sådant samarbejde er det ministrene og folketingsgrupperne, der er primus motore. Det vil være de socialdemokratiske ministre, der forhandler og indgår aftaler med SF's ministre, og det vil være de to partiers folketingsgrupper, der skal udgøre det parlamentariske grundlag. Derfor vil aftaler skulle slutes mellem folketingspartierne, og ikke f.eks. mellem Socialdemokratiets folketingsparti og SF's vælgerparti (hovedbestyrelse).

Af ovenstående figur fremgår det, at SF's landsmødedelegerede i deres egen opfattelse af, hvor de er placeret i det politiske spektrum, ligger klart til venstre for SF's folketingsgruppe, som igen ligger lidt til venstre for SF's vælgere. Det er

med andre ord, de mest venstreorienterede, der vælger hovedbestyrelsen og de mest højreorienterede, der vælger folketingsgruppen.

Hovedbestyrelsen (de medlemsvalgte) og folketingsgruppen (de vælgervalgte) kan således nemt komme på kollisionskurs. Dette gælder ikke kun med hensyn til indgåelse af aftaler, men nok så meget med hensyn til, hvem der har den endelige kompetence til at *fortolke* indgåede aftaler, som jo ikke altid er udformet klokke-rent og utvetydigt, - især ikke når de er udtryk for et kompromis. En sådan strid mellem SFs hovedbestyrelse og folketingsgruppe var faktisk en af grundene til, at det første »arbejderflertal« i 1967 endte med en splittelse af SF og den socialdemokratiske regeringsfald.⁶⁾

Nu behøver formelle regler og vedtægter ikke altid at spille den store rolle. Afgørende vil oftest være hvordan de fortolkes, bruges og evt. misbruges, og hvilket indhold der iøvrigt udfylder den formelle organisationsstruktur. Her har det været karakteristisk, at SF's organisationskultur fra begyndelsen har været præget af en udbredt mistro over for professionelle politikere, en agtpågivenhed over for at blive styret fra toppen, en meget stor udskiftning på diverse tillidsposter, samt en meget åben og ofte skarp indre debat.⁷⁾ Derfor har vælgerpartiet konsekvent fastholdt dets primat over folketingspartiet.

Det forhold, at SF kun kan få del i magten gennem et samarbejde til højre i folketingssalen, får betydning for stabiliteten når denne faktor sammenholdes med SF's beslutningsprocedure og organisationskultur. Hvad skal de aktive SF'ere gøre, der på den ene side synes, at SF for at opnå et samarbejde med Socialdemokratiet har bevæget sig for langt til højre, men på den anden side også ønsker at øve direkte indflydelse på lovgivningen i

folketinget? De har den option at skifte til et parti til venstre for SF. Men her er situationen som tidligere nævnt den, at det meget vel kan have meget lange udsigter, før VS og DKP kommer over spærregrænsen.

De har imidlertid også en anden option. I stedet for »exit« muligheden, har de »stemme« muligheden. De kan arbejde og stemme for, at SF's kompetende forsamlinger vedtager resolutioner og vælger delegerede, der er kritiske over for den med Socialdemokratiet aftalte politik. Dermed vil den ovenstående figur illustrerede afstanden mellem medlemsaktivisterne og folketingsgruppen blive endnu større. Det er hermed ikke svært at se det konfliktpotential, der er i SF mellem en venstredrejet gruppe af medlemsaktivister og en af Socialdemokratiet presset folketingsgruppe.

I november 1967 formulerede Per Hækkerup fra folketingets talerstol problemet ganske klart: »...at det, der foregår i SF's børneorg...(munterhed)...i SF's partiorganisation... at dette parti og denne partiorganisation har vi ingen aftale; vi har en aftale med socialistisk folkepartis folketingsgruppe. Den aftale holder vi, og så længe socialistisk folkepartis folketingsgruppe også overholder den, er... regeringens parlamentariske grundlag i orden.«⁸⁾

I Socialdemokratiet ligger den politiske ledelse af partiet i folketingspartiet, - omend ikke fuldt formelt så dog reelt. Tilsvarende konfliktdimensioner, som dem i SF, vil derfor ikke opstå i Socialdemokratiet, som sandsynligvis vil følge samme taktik som under det første »arbejderflertal«: den socialdemokratiske folketingsgruppe vil indgå aftaler med SF's folketingsgruppe, og hvordan sidstnævnte vil skaffe sig et mandat til at indgå disse aftaler, vil være dens eget problem. Ledende

socialdemokrater har markeret, at et eventuelt kommende regeringssamarbejde i hvert fald ikke skal udvikle sig til et studiekredsarbejde. Der er med andre ord en stilforskel på de to partier, som kan vise sig at blive nok så betydningsfuld for form og indhold af samarbejdet.

Vurdering

Når ovenstående få (- for få) udvalgte forhold lægges til grund for en vurdering af samarbejdsmulighederne mellem Socialdemokratiet og SF, vil et regeringssamarbejde nok være det mindst sandsynlige. Imod et sådant taler for det første de betingelser partierne har stillet op. Især Socialdemokratiets krav om, at flertallet skal fremkomme ved, at også Socialdemokratiet skal have fremgang, - måske endda en markant fremgang. For det andet: selvom denne betingelse skulle blive opfyldt, tilsiger de konfliktpotentialer, der er mellem partierne af strukturel og organisatorisk art, at et beskedent flertal næppe vil være nok til at »tvinge« en fællesregering igennem. Flertallet skal være stort nok til, at mindre afskalninger kan tåles og skal iøvrigt kunne tolkes, som et »vælgerkrav partierne ikke kan sidde overhørig«. For det tredje taler den historiske erfaring imod et regeringssamarbejde. Når begge partier alene på grundlag af, først et gradvist formaliseret samarbejde (1966-67), siden på grundlag af et fra sag til sag baseret samarbejde (1971-73) alligevel oplevede partisplittelser, må et regeringssamarbejde være et meget stort skridt at tage, før andre muligheder har vist, at partierne bedre kan »tåle« at samarbejde.

Får de to partier et flertal i Folketinget, vil det derfor være mere sandsynligt, at de indleder et - måske formaliseret - samarbejde på visse udvalgte områder, efter

samme skabelon som den nuværende regering har haft et samarbejde med Det radikale Venstre. Denne regering har nemlig i praksis vist, at en regering faktisk først behøver at træde tilbage, når den får et mistillidsvotum imod sig. End ikke nederlag på en række vigtige politiske sagområder behøver at få parlamentariske konsekvenser, hvis regeringen ikke selv ønsker det. Hvorfor skulle en socialdemokratisk mindretalsregering så ikke kunne gøre det samme: overleve ved hjælp af skiftende flertal inden for i forvejen aftalte politikområder? For 6 år siden var dette en utænkelig konstruktion, idag kan den tænkes. Firkløveret har vist vejen.

Noter

1. Lars Bille: »S-SF. Kilder til belysning af forholdet mellem Socialdemokratiet og Socialistisk Folkeparti 1959 -1973«. Gyldendal 1974, s.17.
2. ibid. side 18.
3. Se f.eks. Ole Borre et.al.: »Vælgere i 70'erne«. Akademisk Forlag 1976 og Torben Worre: »Dansk vælgeradfærd.« Akademisk forlag 1987.
4. E. Rasmussen: »Komparativ politik«, Gyldendal 1968, bd.1, s.182 ff.
5. Lovbestemmelse nr. 11, stk. 11, vedtaget på SF's landsmøde, 25-27 april 1986.
6. Erik Mader: »SF under »det røde kabinet« 1966-1968«, Odense Universitetsforlag 1979, s.94 ff).
7. John Loque: »Socialisme and Abundance. Radical socialisme in the welfart state. A study of the Danish Socialist People's Parti.« Akademisk Forlag, 1982, s.98 - 103.)
8. Lars Bille: op.cit. side 87.

Kilde: Torben Worre: *Folketingsvalget 1984. En forskningsrapport*. Københavns Ueneversitet, Institut for Samtidshistorie. Side 9. Stencilat.